

שיחות הר"ן – אות נא (ד')

1) שיחות הר"ן – אות נא

גם אין טוב להיות זקן, הו חסיד זקן, והו צדיק זקן, זקן אין טוב כי צריך רק להתחדש בכל יום להתחיל בכל עת מחדש. רק יש מה שהוא משביח כשהוא זקן - הינו דבר אחר, שמוסיף כח כשמזקין כמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (שבת עז):

2) Reb Shlomo Freifeld (Biography, pg 149) -

At *se'udah shlisbis*, surrounded by his *talmidim*, Reb Shlomo once spoke passionately about the desire to change, to truly grow. He suddenly stopped and looked around at the faces of his listeners, and he realized that they didn't truly believe that it was still possible to change. He held his gray beard and began to shout, "I am the youngest one here!"

3) Sfas Emes on Pirkei Avos (artscroll english ed. [pg xxiii]) -

Finally, in Kotzk, age and previous reputation mattered little. The Rebbe perceived an older *chassid* as a composite of two or three young *neshamos* contained in the body of an older person. In fact there were no *eltere chassidim* ("older *chassidim*"). Everyone was eternally young and brimming with youthful enthusiasm. The fact that one *had* learned or *had* accomplished much in the *past* mattered far less than one's *present* accomplishments.

4) מדרש תנחומא – פרשת לך לך, אות יז

למה לא נמול אלא בן צ"ט שנה? ללמד שאם בקש אדם להתגייר לא יהא אומר זקן אני והיאך אני מתגייר, ילמוד מאברהם שמל בן צ"ט שנה, לכך לא מל אלא בן צ"ט שנה.

5) ספר החינוך – מצוה ב [מצות מילה]

והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו.

6) משכן בצלאל – פרשת וירא, עמ' צז (ר' בצלאל רודינסקי שליט"א)

אחרי מילת אברהם נתבאר לעולם איך שבני אדם שונים מנלאכים, ולכן קבלנו את התורה, שהרי על ידי התורה אדם יכול לעלות במדרגות רוחניות. מכילא אהו שאברהם עשה ברית מילה מיד באו מלאכים אליו להראות לו שזה החלוק בין מלאך לאדם, ענין ההשתנות. ששייבת באדם ולא במלאך. ולכן באו בגופם להראות זאת לאברהם אבינו. המלאכים למדו אותנו שכל ילד בכריתו הוא עדיף מנלאך כי הוא יכול להשתנות.

7) תורת אמת – פרשת לך לך, עמ' 19 (ר' יהודה ליב איגר זי"ע)

ואברהם בן חשעים והשע שנים בהטילו וגו'.
 הגה לכאורה יפלא מדוע נהאחד מלוח
 מילה לאחציה עד מלאח לו ליט שנים. והנה איתא
 במדר ובמדיח. כדי ללמד לגרים כו ע"ש. ונעט
 אין כוונתם רק לגרים. כי מכשיכ לנפש ישראל
 אשר הורנו ויידוה בקדושה. רק הבחיר כנענים
 מעכב. בטח כאשר יראה האדם לקבל על עצמו
 עול התורה והעבודה. לא יהי לו שום מניעה
 בלבנו לאמר. איככה אוכל להתקרב. אחרי כיומי
 מחחק מנערי ועד כיום הזה. רק בכל רגע ורגע
 עת לעצב דרך רגע. ולהתדבק בהקדושה. ולקבל
 עליו עול תורה ומצות. ובכעיר לב יל שגוה רומז
 מכ שלא כתיב זמן מילה הנרכס. באיזה יום
 באיזה חודש. בכמה בהודש. רק בעלם היום
 כזה. כיינו כגל. שאין לך אלא עלם היום הזה
 שנאח למכות תחת כנפי הקדושה. ומכ לך בימים
 שעתה כל שעתה ושעתה זימניה הוא. וגם האג

הקדוש אשר בו מתנה החיוביק לישראל: הוא גיכ
 בלתי זמן מיוחד. כי זמנו תלוי במיט ימי הספירה.
 וכמו שאמרו ז"ל. עלת פועמים כו' ופעמים כו' ופעמים
 כו'. הרי דאין לו זמן מופרט בפיע. וגם זמן
 קבלת התורה לא נכתב בתורה מפרש באיזה יום.
 והחל פליגי בדבר. ח"א בשעה. וחל בשנעט.
 רומז גיכ להגל. שלקבלת עול התורה על עצמו. אין
 זמן מיוחד. כי כל אימה דבטי יוכל לקבל. ודבר
 הזה נרמז בשחי אלה. התורה. והמלה שקדמה
 לתורה. כי כן הגה עיקרי וטודעי כל הקדמות.
 כדאיתא במד'. שקפן הקדוש ביה חתקעיד
 דורות ט'. וחל ז תורה שקפן הקדוש ביה
 חתקיד דורות כו': הרי שהן הן עיקרי וטודעי כל
 העולם. לאח מרומז בהם הגל. להודיע לבי
 האדם שכל יום וכל עת ידו פתוח לקבל שנים
 ולהשפיע עליהם הקדושה:

8) מסכת בבא קמא דף צז:

...ואיזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקינה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחר.

9) לפרקים – "מטבע של אברהם אבינו: עזות בחורים וחכמת ישישים", עמ' שעה¹

– מאמר תמוה זה צריך ביאור. כי כלום מלך מוכתר היה אברהם אבינו שבידו
 לטבע מטבעות? אלא משמעות שאולה יש איפוא לאמרה זו וכוונתה לאותו אברהם
 שמלך היה במלכות הרוח והנפש וטבע מטבעות במעשיו ובדבורו.

10) Reb Shlomo Carlebach Haggadah²

My beautiful friends – we're still singing old melodies. Everything is old, yiddishkeit is old – not real yiddishkeit but yiddishkeit the way we're doing it and teaching it. Shabbos is old. Whatever we think of Yerushalayim and each other is old – longing for the Shir Chadash.

¹ ר' יחיאל יעקב וינברג זצ"ל, בעל "שרידי אש" זצ"ל [1884-1966]

² *Carlebach haggadah English pg 86; pg 74 (heb.)*

קרן

פרשת חיי שרה

לדוד

קנב

השומעין. ממילא אחי שפיר, דמוכח מזה דהוא חיוב להקביל פני רבו צרגל, וק"ל.

ועיין במג"א [סימן שא ס"ק ז] במחנית השקל [סא] שהרגיש בקושיא הנ"ל, וכחב דנשים מחוייבים ג"כ במצות קבלת רבו, וכשבת נמי איכא מצוה, אלא דצרגל איכא חיובא, עיין שם, ודו"ק.

(ועיין בתשובות קרן לדוד סימן קמ"א דברים נחמדים בענין זה).

אנשים באים ללמוד, ונשים לשמוע, א"כ למה להם להביא הטף שמזלזלין דעתן. על זה מתרץ, ליתן שכר. והנה כי כן י"ל, דמהאי טעמא אין לנשים לבא צרגל, כדי שלא יבואו עמהם הטף, א"כ גם הם לריכין לישב בביתם בשביל החינוקות. על כן שאל בעלה של שונמית, לא חודש ולא שבת, וקשה למה לא אמר ולא רגל. אלא מוכח, דצרגל החיוב על האנשים, א"כ לא יכלו הנשים לילך, שיטרכו להביא גם טפס, והם מזלזלין דעת

אזה"ח 1234567

חיי שרה

מזרח חסידות

אך יש לו דעת אחרת, להמענג בתענוגי הזמן, לילך צשרירות לבו ומראית עיניו, אשר לפי דעתו לית טב מיניה. ושמה לבו בתענוגי עולם הזה, עד שמבלה ח"ו כל ימי בחרותו בשטותים ובהבלי הצלים. אמנם, כאשר יזקין ויתמעט תאוותו, יכיר להבין שגם אלו אשר חשב לתכלית ולתועלת לילך צשרירות לבו הצל הצלים הוא, ואין לו מהם מאומה. ויראה כי אין לו רק לילך בדרכי החורה והיראה, ולקנות חיל במצות ומעשים טובים, וזה חלקו מכל עמלו. על כן אמר הכתוב, סוף דבר, כלומר, בסופו של אדם, אלו ימי ירידה, הכל נשמע, כלומר, יכירו וידעו הכל, מלשון [שמואל א ג, ט] כי שומע עבדיך, שהוא לשון הבנה, שאין לילך כי אם בדרכי החורה. את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה - תכלית המכוון - לכל אדם. וכבר אמר הכתוב [קהלת יא, י] כי הילדות והשחרות הצל, דכמו שבימי השחרות

א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ובו' [כג, א]. פירש רש"י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך בת ק' כבת כ' לחטא, שהרי אינה בת עונשין, ונת כ' כבת ז' וכו'. וכבר דקדק הרמב"ן, דאדרבה ע"י שחילקן הכתוב משמע דאינס שויס. וגם מה שפירש רש"י [סא] שני חיי שרה, כולן שוין לטובה, הוא שפת יתר, כיון דכבר אמר בת ק' כבת כ' לחטא.

ויש לפרש בס"ד, דהנה כתיב [קהלת יב, יג] סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא וכו'. והכוונה י"ל, דידוע כי שנות האדם יתחלקו לשלושה זמנים מחולפים, הילדות, וימי הבחרות, וימי זקנה. והנה בימי הילדות אינו עושה רק מעשי ילדות, לעשות שחוק בדברי הצל אין זהם מועיל, וכל מעיינו בזה. אך כאשר יגדל בשנים ומגיע לימי הבחרות, מכיר כי כל אלו הדברים אין זהם ממש, והכל הצל.

הכתוב, ואברהם זקן - צעמ שעדיין היה -
 בא צימים, אלו ימי נעורים, שלא היו לו רק
 ימים הרבה ולא שנים הרבה. וכן דוד המלך
 ע"ה כחיב [מהלים לו, כה], נער הייתי וגם זקנתי,
 הבונה י"ל ג"כ, על זמן אחד, על דרך הנ"ל,
 דשניהם כאחד טובים, וא"ש בס"ד.

ויש לפרש עוד על דרך זה, דהנה כחיב
 [מהלים לד, טו. ולו, טז] סור מרע ועשה טוב,
 דעיקר שלימות האדם הוא באלו השנים להיות
 סור מרע ועשה טוב, ולא די באחד מהם.
 ונודע מה שפירש בספר צינה לעתים [חלק א'
 דרוש א' לראש השנה] מאמר הכתוב [משלי כג, ה'
 ננים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק
 מהם. דהנה, למצוה צריך להראות חמימות
 והתלהבות, כמאמר חז"ל [אבות פרק ה' משנה ב'
 הוי רך כצבי וכו'] לעשות רצון אביך שבשמים.
 ולגבי עבירה צריך להיות קר בטבעו, שלא יחס
 ח"ו לעבירה, אבל היצר מטעה את האדם
 למיזל צמר איפכא, כי יחס לבצו לדבר עבירה,
 ומקרו ממצוה. והיינו, ננים פחים בדרך
 עקש שומר נפשו ירחק מהם, והנה צימי
 הבחורות נקל לקיים חלק ועשה טוב, להשתדל
 צמעשים טובים ולהודרו כגבור, וכאיל ידלג
 לעשות רצון קונו. ומה שעושה יכול לעשות
 בחשק ובכח בחמימות והתלהבות. אמנם, קשה
 מאוד להיות סור מרע צימי הנעורים, שצריך
 ליתן מחסום ורסן לעדיו לצלום כל המיית
 רגשי תאות לבו אשר היצר מצעיר בקרבנו.
 ולהיפוך צימי הזקנה, נקל לקיים סור מרע,
 אחרי שמש כחו, ונח רחימת דמו ולא יתאוה
 עוד לתענוגי והבלי הזמן. אמנם, לעומת זה
 יקשה לו להיות מהיר ורזי בעשות טוב, אחרי
 שכבדו איבריו לרוץ לדבר מצוה כדבעי. אולם
 מי שלבו שלם לה', משתדל שיהיה גם צימי

מכיר שימי הילדות הצל, כמו כן צפוף יכיר
 שגם מה שעושה צימי השחרות, לילך בשחרות
 לבו, ומעשי נערום למשמש בעיניו ולסלסל
 בשערו, כמו כן הצל.

אמנם לעומת זה, כל השלושה זמנים הנ"ל
 יש לכל אחד מהם מעלה יתירה. כי
 צימי הילדות, הוא כעמר נקי מחטא והרהורי
 עבירה. וצימי השחרות, הוא זריז וקל כנשר,
 ורך כצבי. וצימי הזקנה, הוא צדעת שלימה,
 להכיר כי אין לילך רק בצרכי השם, שהוא
 חלקו מכל עמלו. וכן היתה מעלת שרה אמנו
 ע"ה, שכל ימיה היו בכל השלושה בחינות,
 צימי הילדות והשחרות וימי זקנה. והיינו
 דאמר הכתוב, ויהיה חיי שרה, כלומר, כל
 שנותיה היו בכל השלושה בחינות, מאה שנה
 ועשרים שנה ושבע שנים, כלומר, הזקנה,
 והשחרות, והילדות. ולא תאמר לרעה ח"ו,
 רק לטובה שכולן, והיינו כולן שוין לטובה.
 ואחי שפיר מה שכפל הכתוב ויהי חיי שרה
 וכו', שני חיי שרה. כי כוונת הכתוב ויהי חיי
 שרה, על שלושת בחינות הנ"ל, שכל ימיה היה
 כאלו היתה בת ק' ובת כ' ובת ז'. ושזב
 מקיים, שני חיי שרה, שכך היה מספר
 שנותיה.

ובזה יש לפרש בס"ד הא דגבי אברהם כחיב
 [בראשית כה, ז'] אלה ימי שני חיי אברהם,
 שנזכר 'ימי' ו'שני', דלכאורה היינו הך, והוא
 כפל לשון, ולא מצינו כן בשאר מקומות. וי"ל
 ע"פ מה שפירשתי בס"ד מאמר הכתוב [שם
 גז, א]. ואברהם זקן בא צימים, דג"כ כפול,
 דאם הוא זקן ממילא בא צימים. אבל י"ל,
 דהכתוב בא להשמיענו, דאברהם אבינו הגיע
 כבר לזקנה צימי נעוריו, על דרך שאמרו
 בירושלמי [ברכות פרק ד הלכה ח] יגע ר' בון בכ"ח
 שנין בתלמיד ותיק צמאה שנים. על כן אמר

grammar often uses the singular to describe a plural of more than ten. We say *ha-yom assara yamim* and *ha-yom ahad assar yom*. The plural expressed in the singular takes the many and unifies them into an entity. In the case of *shahah*, describing many years, the singular denotes an era, a period of time which represents not just a time unit but a unique existential experience. *Hayyim*, "life," is constructed as a plural. Sarah lived three lives: the life of a child, the life of a young woman, and the life of a mature and old woman.

Moreover, these time entities, or existential experiences, are not arranged in a vertical, mutually exclusive order of succession, as is commonly accepted. We think that one starts with being a child, and when the childhood period passes, the individual enters another domain, namely that of youth. When one leaves youth, he finds himself in the embrace of maturity, followed by old age. In a word, the experiences of childhood, youth, and maturity do not coexist; they follow each other. The end of one signals the emergence of the next.

In the realm of chemical processes, there is no way to retain biological youth in a middle-aged person, nor can the pattern of the middle-aged be preserved in old age. The sequence is strict and unalterable in the development of what we call organic existence, or life. In the realm of the unfolding of the spirit, however, it is possible to see youth and ripe age—or even childhood and youth—as simultaneous experiences. The advanced in years quite often display spiritual restlessness and intensity, and the young are sometimes characterized by cautious wisdom and sober judgment. An old person may be wonderfully childlike with a dreamer's naiveté and excitement. The idealism of youth quite often shines through the eyes of the graybeard. In fact, great people are sometimes great children. They are rich and multitalented because of their age; they are beautiful too because of their honesty and sincerity. Sarah was at one and the same time seven, twenty, and a hundred years old. She was

simultaneously very old and very young, representing the aged, the adult, and the child.

"These are the *lives* of Sarah": she was always a one-hundred-year-old mature person, a twenty-year-old girl, and a seven-year-old child.

J. M. Barrie's Peter Pan was a boy who refused to grow up and assume responsibility. However, Sarah at twenty was mature and fully developed both intellectually and emotionally; she was energetic, bold, and daring. Yet the adult in Sarah did not destroy the child. Maturity did not do away with childhood. In the deep recesses of her personality, no matter how developed, no matter how capable and brilliant, no matter how attractive and ingenious, always resided an innocent child. The adult might have reached the highest peak of intellectual greatness or growth, her creative cultural activities might have been enormous, yet all that did not interfere with the secret presence of a child in Sarah. Notwithstanding the maturation of her natural wisdom, she retained within her the young girl she had been once upon a time. She acted like a mature, wise, experience-rich old woman, but in times of need and crisis the young, bold, courageous girl came to the fore and took over. Abraham, like Sarah, was a child all his life. Abraham was extremely inquisitive; every star twinkling in the Mesopotamian heavens mystified him; every flower in the field and every drop of dew puzzled him. His curiosity made him restless; he explored the universe. He quite often failed to find an answer to his questions; he experimented time and again until the great mystery was revealed.

Youth represents idealism. The young are committed unconditionally. They arrogantly defy the world. Abraham, like Sarah, was a youth all his life; he defied the society of which he was a part. He shattered the idols as an act of holy arrogance. He dared to be an iconoclast in a pagan society that worshipped icons.

The ability to be all three together, to experience existentially child, youth, and old age, is a sign of the covenantal community. Let me explain this in semi-halakhic terms. There are three *mitzvoth* that play a central role in our religious life: *talmud Torah*, prayer, and *emunah*, faith. *Talmud Torah* is more or less an esoteric gesture. As with all intellectual and scientific gestures, the more capable one is, and the more time one can afford to spend on the study of Torah, the more scholarship one accumulates. The *zaken*, the old person, is the wise person, because he has had more opportunities and more hours to spend in the tent of Torah. That is why we equate *zaken* with *hakham*, age with wisdom. Maturity is important for the study of Torah; an immature mind cannot study, cannot grasp, cannot abstract, cannot analyze, cannot infer. The mature mind is capable of accomplishing miracles. God wants man to grow intellectually, to expand his capacity for analyzing, comparing, conceptualizing, and inferring. As far as *talmud Torah* is concerned, the grown-up, the adult, the trained mind, is the ideal person.

However, we may suddenly find ourselves holding the *sidur*, the prayer book, instead of the Gemara. Prayer is an art, not just a mechanical performance. It is an attitude, a state of mind, a mood. It is a great and exciting experience, an adventure. But when we find ourselves holding the prayer book, when we are about to recite our prayers and pour out our hearts before God, the scene changes completely. The adult, the proud mind, the independent thinker, the genius—none of them are admitted to the *heikhal ha-tefillah*, the palace of prayer. They do not know the art of prayer. *Talmud Torah* requires self-affirmation and self-appreciation, confidence in one's ability to understand and judge, to discriminate and equate. *Tefillah* demands self-negation, just the opposite approach. The mood that generates a desire for prayer is one of hopelessness and bankruptcy. To pray means to surrender one's pride and self-confidence, to put aside any awareness of greatness, freedom, and independence. Prayer is for those who are simple, who are

capable of complete surrender and of complete trust in the Holy One, "whose heart is not haughty . . . whose soul is like that of a weaned child" (Ps. 131:1-2). Instinctively, the child feels that he is in the embrace of someone who loves him very much, who will protect him and do anything to make his life happy and better. That feeling is the very root of prayer.

There is another very important religious act which only the child in a person can perform. This is *emunah*. The English word "faith," like many other words, is profaned when applied as a mindset concerning people. "I have faith in him," we say. From a strictly philosophical and theological viewpoint, no one can have faith in man. Indeed, it is blasphemy to have faith in man. Faith means complete trust, that the person in whom I have faith will never betray me. To say I have faith in man means to contradict David's statement that "Every man is a liar" (Ps. 116:11). One cannot have absolute faith in a liar.

Faith in God requires of the faithful suspension of judgment or suspension of the logos, surrender not only of the body but also of the mind. *Emunah* sometimes confronts us with a challenge to suspend our judgment, to act irrationally, to act illogically, to act even though we do not understand why we are acting in a certain way.

This is what was required of Abraham. He undoubtedly was teaching everyone who cared to learn and to listen that murder is a heinous crime, that human sacrifices are abominable. He was engaged in an inexorable struggle with the pagan priests. He used to build altars, but he never sacrificed anything on them—with the exception of the last altar he built, on Mount Moriah, on which he sacrificed the ram as a substitute for Isaac.

Suddenly this same Abraham received a call to perform a human sacrifice! Abraham could have asked immediately: My Master, You appointed me as Your apostle, Your representative, to teach people how to worship God, how to practice morality and hate cruelty. For many years I have been fighting pagan practices, for many years I have been preaching and speaking